

DEMOCRATIZAREA LOCUIRII LOGOSULUI? IOAN 1:14b ȘI CÂTEVA DIRECȚII DE RECEPTARE PATRISTICĂ*

COSMIN PRICOP
Universitatea din București
pricosmin@yahoo.com

Zusammenfassung: Die vorliegende Studie versucht zu zeigen, dass die Rezeptionsgeschichte des Textes aus Johannes 1:14b über das *Wohnen* des Logos wichtige Impulse hinsichtlich der Profilierung Jesus als Gott oder in Beziehung zu Gott aufweist. Die erwähnte Profilierung der Identität Jesus konstituiert eine notwendige Aufgabe in der Zeit gleich nach seinem irdischen Leben, besonders für die Autoren des Frühchristentums, die sich bemüht haben, Jesus und seine Eigenschaften nach außen, d.h. für diejenigen, die nicht zu den ersten Gemeinden der Anhängerinnen und Anhängern Jesus, zu erläutern. Man erklärt zuerst die Identität des *wohnenden* Logos oder Jesus anhand der jüdischen theologischen Tradition, wo das *Wohnen* Gottes ein wichtiges Konzept mit einem besonderen theologischen Echo war. Jesus oder der Logos wohnt oder zeltet in oder unter den Menschen, wie früher der Gott im Alten Testament in der Mitte der israelitischen Gemeinde weilte. Danach kommt die sogenannte *Demokratisierung*, d.h. die Überholung dieser jüdisch-gebundenen Perspektive, zwecks Integrierung der paganen Anhängerinnen und Anhängern Jesus in die Wohn-Gemeinschaft.

Schlüsselwörter: Demokratisierung, Wohnen, Logos, Anwesenheit, Entwicklung, Zugang.

1. Introducere

Versetul 14 din primul capitol al Evangheliei după Ioan (Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας) define un rol central în exegeza iouaneică, tematizând întruparea Logosului și prezentând-o teologic, chiar și fragmentar. Pe această bază s-a dezvoltat ulterior învățătura despre cele două firi sau naturi ale Persoanei lui Iisus Hristos, cu toate că explicațiile referitoare la unirea dumnezeirii cu umanitatea lui Hristos însoțesc până astăzi discuțiile teologice. Relația dintre dumnezeiesc și omenesc în Persoana Logosului este ilustrată în textul invocat cu ajutorul sintagmelor σὰρξ ἐγένετο și ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν, unde

---

* *Demokratisierung des Wohnens des Logos? Johannes 1:14b und einige Richtungen patristischer Rezeption.*

prima sintagmă trimite la corporalitate, întrupare, umanitate, iar cea de-a doua la sorgintea dumnezeiască a lui Iisus. Cu toate acestea, se pare că perspectiva clasică de interpretare a textului de la Ioan 1:14 este revizuită recent prin accentuarea sau, mai bine spus, redescoperirea rolului pe care sintagma *καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν*, interpolată între *σὰρξ ἐγένετο* și *ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν*, îl are în explicitarea modalității de manifestare a Logosului întrupat. Jörg Frey arată că textul explicativ referitor la *locuirea* Logosului nu trebuie înțeles doar ca un simplu element de legătură. Orizontul explicativ pe care termenul biblic de *locuire* îl are în istoria religiilor conectează posibilele interpretări ale acestuia în special cu spațiul teologic iudaic (Facerea, revelația de pe Sinai și mai ales imnul înțelepciunii în Isus Sirah) (vezi Frey 2014, p. 231-256). Preluarea și acomodarea conceptului teologic Shekhinah la un nou context în cadrul Evangheliei după Ioan constituie începutul unui proces de receptare, limitat nu doar la primele scrieri ale creștinismului incipient (printre care poate fi enumerată și Evanghelia după Ioan), ci extins și în contextul interpretărilor patristice ulterioare. Din această perspectivă se impune întrebarea: ce accentuări cunoaște de-a lungul timpului interpretarea textului *καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν*? În ce fel a influențat înțelegerea acestui text istoria dogmelor, în contextul discuțiilor trinitare referitoare la identitatea Logosului și a lucrării Sale? În privința cercetărilor actuale dedicate receptării textului de la Ioan 1:14b despre *locuirea* Logosului, se poate afirma că în general versetul Ioan 1:14 nu este receptat de literatura „post- sau extra-biblică” separat de întreg prologul iudaic. Majoritatea analizelor vizează receptarea conceptului teologic al *locuirii* în scrierile creștinismului primar până la anul 325, cu un interes deosebit pentru secolul al II-lea (vezi Sanders 1943, Braun 1959, Brown 1979, Poffet 1990, Röhl 1991, Mees/ Scheuermann 1994, Charlesworth 1995, Nagel 2000, Hill 2004, Hill 2006, Weiss 2008, Rasimus 2010). Reprezintă acest al doilea secol o fază de tranziție de la perspectivele neclare ale începuturilor cu privire la prezența și manifestarea lui Iisus Hristos spre cristalizarea unei poziții „oficiale” și „ortodoxe”? Uneori studiile moderne se dedică receptării scrierilor iudaice doar la un singur autor patristic, așa cum face Bernhard Mutschler cu Irineu (Mutschler 2006). Cea mai nouă și amănunțită analiză a istoriei receptării textului de la Ioan 1:14 a fost realizată de Christian Uhrig, care este interesat în special de întruparea Logosului și care, în consecință, inventariază cronologic cele mai importante interpretări, patristice și apocrife, cu privire la formularea învățăturii despre cele două firi ale Mântuitorului Iisus Hristos până în anul 325. Uhrig își începe analiza istoriei interpretării cu Ignatie, trece apoi la a doua Epistolă a lui Clement, înglobează și scrierea apocrifă *Epistula Apostolorum*, apoi continuă cu Justin Martirul, Meliton de Sardes, Irineu de Lyon, Clement Alexandrinul, Ipolit Romanul, Origen, Dionisie al Alexandriei, Petru al Alexandriei, Metodiu de Olimp și încheie cu Eusebiu de Cezareea. Așa cum am afirmat mai sus, Uhrig nu se concentrează asupra analizei întregului verset 14, ci își dedică atenția exclusiv formulării din Ioan 1:14a – *ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο* (Uhrig 2004). Această atracție a primei părți a versetului 14, exercitată atât asupra comentatorilor mai vechi, cât și a celor mai noi ai textului, a cauzat un oarecare dezinteres față de textul

care urmează (καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν) și, implicit, față de un aspect important al înțelegerii celebrei sintagme σὸρξ ἐγένετο, așa cum exemplar dovedește Frey (Frey 2014). Sintetizând, literatura care se ocupă cu analiza temei receptării textului de la Ioan 1:14 în literatura timpurie a creștinismului, sub toate formele lui, urmează trei tendințe generale: a) prima tendință este aceea de a analiza cronologic receptarea textului iohanic; b) o a doua abordare a textelor se petrece sub aspect formal, în sensul că unele din cercetările actuale fac o distincție între texte „oficiale” sau „ortodoxe” și cele „ne-oficiale”, adică gnostice, creștin-gnostice sau apocrife; c) o ultimă tendință este de a cerceta funcționalitatea textelor care receptează conceptul teologic al *locuirii* Logosului, așa cum face Tobias Nicklas, atunci când alcătuiește o matrice a funcționalității structurată în patru părți: scrieri anti-iudaice, discursuri apologetice, scrieri anti-eretice și texte parenetice (Nicklas 2014a, p. 305-324).

Totodată, preluarea unui concept teologic cu profunde ramificații și semnificații teologice în contextul iudaic și aplicarea lui la un nou context, care are în centru Persoana Logosului, se înscrie în procesul foarte important de stabilire, fundamentare și explicitare a identității lui Iisus Hristos, în perioada imediat următoare Înălțării și de către primele generații de adepți ai Săi. Acestor prime generații le revine sarcina deosebit de importantă de a profila în afara comunității de adepți identitatea Învățătorului, de a găsi soluții în backgroundul publicului pentru explicarea acesteia. Însă, în primă instanță, profilarea identității lui Iisus este realizată prin referire la backgroundul iudaic, așa cum arată Nicklas: „The first followers of Jesus – and many *Christians* of later generations – understood themselves as part of this *matrix* we call *Judaism*. Jesus’ life, his death, and the Easter experiences after his death which believers understood as showing that God raised him from the dead, however, had to be integrated into the already existing *pattern* or *matrix*” (Nicklas 2014b). În cadrul Prelegerilor Deichmann, la care fusese invitat în anul 2004, Larry Hurtado, un prolific cercetător al textelor biblice și al relației acestora cu textele creștinismului timpuriu, a adresat o întrebare fundamentală în ceea ce privește înțelegerea rolului deosebit pe care literatura timpurie creștină l-a avut în profilarea identității lui Iisus Hristos ca Dumnezeu. Acesta a spus: „How on Earth Did Jesus Become a God?” (Hurtado 2005). Dincolo de faptul că o astfel de exprimare poate părea destul de exagerată în urechile credincioșilor evlavioși (ortodocși, dar nu numai), care își pot face probleme cu privire la realitatea conform căreia Iisus nu a fost Dumnezeu de la început, ci a devenit ulterior, întrebarea lui Hurtado încearcă de fapt să sublinieze rolul deosebit de important pe care primele generații de creștini sau adepți ai Evangheliei propovăduite de Iisus l-au avut în ilustrarea Lui drept Dumnezeu și Fiul lui Dumnezeu. Aici este punctul în care putem face un exercițiu de imaginație. Dacă am fi în locul evanghelistului Ioan și al autorilor creștini din perioada Bisericii Primare, atunci probabil că ne-am fi întrebat: Cum l-am putea arăta/ profila pe Iisus ca Dumnezeu sau în relație cu Dumnezeu pentru un anumit tip de public, adică pentru un public inițial predominant iudaic, iar ulterior și ne-iudaic, adică „păgân”? Dumnezeirea Mântuitorului Iisus Hristos, dovedită

și proclamată constant, direct sau indirect, de-a lungul parcursului Evangheliilor și înțeleasă, mai devreme sau mai târziu, de ucenicii Săi, trebuia, într-o a doua etapă a istoriei creștinismului, proclamată și explicată prin intermediul accentuării acelor aspecte ale vieții și activității Lui care puteau fi ușor de înțeles pentru fiecare tip de public. În continuare, cred că s-ar impune două posibile răspunsuri la această întrebare: a) (și) cu ajutorul conceptului teologic de *locuire*, preluat din contextul teologic vechi-testamentar și acomodat persoanei Logosului, și b) (și) prin intermediul recontextualizării, metaforizării sau democratizării acestui concept de *locuire*, în vederea orientării lui către un public care depășea granițele orizontului iudaic.

Este în afara oricărui dubiu că legătura dintre persoana lui Iisus și conceptul teologic de *locuire* constituie un indiciu asupra profilării Lui ca Dumnezeu dintr-o perspectivă vechi-testamentară și pentru un public familiarizat cu această perspectivă. Dacă Iisus trebuie înțeles ca Dumnezeu, atunci trebuia recurs la un concept cu valoare și semnificație simbolică din îndelungata experiență a poporului Israel cu Dumnezeu, experiență căreia îi aparținea și Iisus, și apoi la conectarea acestui concept cu Persoana și activitatea lui Iisus. Ecoul potențial al conceptului de *locuire* pentru mediul iudaic este astfel transpus asupra unei alte persoane, pentru a sugera că aceasta (Iisus), asemenea lui Dumnezeu din Vechiul Testament, poate fi caracterizată prin acest atribut. Îndelungata tradiție a poporului Israel în ceea ce privește receptarea unui Dumnezeu Care locuia în mijlocul lui este prea puternică și se situează prea aproape pentru a nu o specula și a nu o orienta către un nou subiect.

În al doilea rând, autorul, care avea un interes evident în ceea ce privește profilarea lui Iisus ca Dumnezeu, trebuie, la un moment dat, să extrapoleze contextul iudaic, în ceea ce privește conceptul *locuirii* Logosului, și să-l metaforizeze sau democratizeze pentru un public mult mai larg. Iisus este Dumnezeu nu doar asemenea lui Dumnezeu în Vechiul Testament, ci și într-o manieră care depășește vechile imagini în ceea ce privește prezența Lui. „Democratizarea” *locuirii* prin Iisus înseamnă totodată depășirea unui concept poate prea schematizat, ori prea instituționalizat. Ce poate însemna acest lucru pentru argumentarea teologică? Poate relaxarea și chiar relativizarea înțelegerii vechi-testamentare a *locuirii*, prin aceea că noul concept de *locuire* nu mai este condiționat spațial. Dumnezeu locuiește în continuare în cort, în temple, dar accesul la cort și temple este mult mai facil decât înainte. Cort și templu al lui Dumnezeu, respectiv al lui Iisus, poate fi orice om.

În cele ce urmează, vor fi analizate cele două direcții de profilare a identității lui Iisus ca Dumnezeu, propuse mai sus, la următorii autori: Clement Alexandrinul, Irineu de Lyon, Pseudo-Ipolit, Metodiul de Olimp și Origen. Alegerea acestor autori nu este arbitrară, ci ea se bazează în primul rând pe o limitare temporală anterioară anului 325, dar mai ales pe abordarea conceptului teologic de *locuire*, constatată în toate cele cinci cazuri¹.

¹ Pentru identificarea autorilor care abordează în scrierile lor textul de la Ioan 1:14b am recurs la ajutorul oferit de celebra antologie *Biblia Patristica*, vol. 1-3.

2. Discursuri despre *locuirea* Logosului din perspectiva *Vecchiului Testament*

2.1. Clement Alexandrinul

Unul din autorii indicați de antologia *Biblia Patristica* drept interpret al textului de la Ioan 1:14b despre *locuirea* Logosului este Clement Alexandrinul (BP, p. 384). La o analiză mai atentă a locurilor din scrierile lui Clement care abordează textul sus menționat, atrage atenția un pasaj din lucrarea intitulată *Eclogae ex scripturis prophetiis*, în care autorul alexandrin interpretează pe scurt anumite fragmente din profețiile vechi-testamentare privitoare la persoana și la viața pământească a lui Iisus Hristos. *Ecloga* 56 interpretează un text din Ps. 18:5-6 (LXX): ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ. Fragmentul în care Clement interpretează acest text din Psalmi este următorul:

Καὶ ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ.« ἐνταῦθα ὑπερ[β]ατόν ἐστι· περὶ γὰρ τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας ὁ λόγος. οὕτως οὖν ἀναγνωστέον τὸ ὑπερβατόν κατὰ ἀκολουθίαν. »καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ. ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἔξοδος αὐτοῦ· οὐκ ἔστιν ὅς ἀποκρυβῆσεται τὴν θέρμην αὐτοῦ.« καὶ τότε· »ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ.« ἔνιοι μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεσθαι, ὡς Ἐρμογένης, σῶμα δὲ λέγουσιν οἱ μὲν τὸ σκῆνος αὐτοῦ, οἱ δὲ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν, ὁ Πάνταινος δὲ ἡμῶν ἔλεγεν »ἀορίστως τὴν προφητείαν ἐκφέρειν τὰς λέξεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τῷ ἐνεστώτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος χρῆσθαι χρόνῳ καὶ πάλιν τῷ ἐνεστώτι ἀντὶ τοῦ παρωχηκότος«, ὃ καὶ νῦν φαίνεται. τὸ γὰρ »ἔθετο« καὶ ἐπὶ τοῦ παρωχηκότος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσομένου τάσσεται· ἐπὶ μὲν τοῦ ἐσομένου, ὅτι πληρωθείσης ταύτης τῆς κατὰ τὴν παροῦσαν κατάστασιν περιόδου ὁ κύριος ἐλεύσεται πρὸς τοὺς δίκαιους τοὺς πιστοὺς, οἷς ἐπαναπαύεται καθάπερ σκηνῇ (CLEM. ECL., p. 152-153 [Ecloga 56, I-III]).

Raportându-l la persoana lui Iisus, Clement Alexandrinul citește și înțelege acest text din Psalmi metaforic, afirmând că de fapt aici este vorba despre cea de-a doua venire a Logosului: ἐνταῦθα ὑπερ[β]ατόν ἐστι· περὶ γὰρ τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας ὁ λόγος (CLEM. ECL., p. 152 [Ecloga 56, I]). În continuare, Clement Alexandrinul îl amintește pe Panten, care afirma că în vorbirea profetică, așa cum este cazul celei din Ps. 18, adesea în locul timpului prezent se folosește viitorul și iarăși, în locul trecutului se face uz de prezent: ὁ Πάνταινος δὲ ἡμῶν ἔλεγεν ἀορίστως τὴν προφητείαν ἐκφέρειν τὰς λέξεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τῷ ἐνεστώτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος χρῆσθαι χρόνῳ καὶ πάλιν τῷ ἐνεστώτι ἀντὶ τοῦ παρωχηκότος (CLEM. ECL., p. 152-153 [Ecloga 56, II]). Prin urmare, acel cuvânt ἔθετο din Ps. 18:5 vizează nu doar o acțiune trecută, ci și una viitoare. Astfel, după ce se va încheia traiectoria lucrurilor din lumea aceasta, potrivit rânduielii (ὅτι πληρωθείσης ταύτης τῆς κατὰ τὴν παροῦσαν κατάστασιν περιόδου), Domnul (Iisus) va veni la cei credincioși și se va odihni la aceștia ca într-un cort: ὁ κύριος ἐλεύσεται πρὸς τοὺς δίκαιους τοὺς πιστοὺς, οἷς ἐπαναπαύεται καθάπερ σκηνῇ (CLEM. ECL., p. 153 [Ecloga 56, III]). Așadar, *locuirea* în cort a Logosului nu este înțeleasă ca depinzând de un anumit loc fizic, ci se extinde la toți cei credincioși. Totodată, această *locuire* nu se limitează doar la Întruparea Logosului și la petrecerea

Lui trupească în mijlocul oamenilor, ci se extinde și în eshaton, ca stare de împreună-petrecere a Lui cu cei care I-au fost credincioși.

2.2. Irineu de Lyon

Un alt autor al perioadei creștinismului primar care face referire la conceptul de *locuire* a Logosului este Irineu de Lyon. Aceeași colecție *Biblia Patristica* este cea care înlesnește recursul la operele acestui autor, interpret al textului Ioan 1:14b (BP 1, p. 384). Într-una din lucrările sale, *Epideixis* sau *Demonstratio praedicationis apostolicae*, chiar în prima carte a acestei scrieri, Irineu face o călătorie în trecut, descriind locul în care primii oameni au fost așezați de Dumnezeu spre a se bucura de tot ceea ce îi înconjură. În continuare, Irineu arată că:

paradisus nomen est ei. Sic autem pulcher et bonus (κάλος κάγαθός) erat paradisus: Verbum Dei adsidue in eo deambulabat-circumibat (περιπατέω) et loquebatur cum homine, futura quae ventura erant (μέλλω) praefigurans (προτοπόω) (scilicet) quoniam cohabitans erit et loquetur cum eo et erit cum hominibus, docens eo iustitiam. Homo vero puer erat nondum perfectum habens consilium (βουλή), propter quod et facile a seductore deceptus est. (IRÉNÉE, p. 100 [I, 12])

În acest loc, al cărui nume era *Paradis*, se preumbla Logosul, vorbea cu oamenii despre cele ce urmau să se întâmple în viitor și îi învăța cu privire la acelea. Printre aspectele prevestite de Logos primilor oameni se numără și acela potrivit căruia El, Logosul, va locui împreună cu oamenii, va vorbi cu ei, va petrece în mijlocul lor și îi va învăța cele ale dreptății. *Locuirea* Logosului în mijlocul oamenilor este astfel inserată de către Irineu de Lyon într-o tradiție care începe tocmai la facerea lumii și care, pe de o parte, arată că *locuirea* nu reprezintă un scop în sine, ci ea are ca scop învățarea omului, iar pe de altă parte sugerează o corespondență între prima creație și întruparea, respectiv *locuirea* Logosului, ca o a doua creație a lumii.

2.3. Pseudo-Ipolit

Tot din perspectiva Vechiului Testament este interpretată *locuirea* Logosului din Ioan 1:14b și de către Pseudo-Ipolit, într-un fragment în care se analizează textul din Prov. 9:1: *Înțelepciunea și-a zidit casă*.

Christus, inquit, Dei et Patris sapientia et virtus, aedificavit sibi domum, carnem ex Vergine, ut praedixerat: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Hoc idem sapientissimus testatur propheta: Quae ante saecula fuit, inquit, et praebet omnibus vitam, infinita Dei *sapientia aedificavit sibi domum* ex matre virum haud experta, templum corporaliter induens. (HIPPOLYTUS, 626)

Χριστός, φησὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφία καὶ δύναμις, ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, τὴν ἐκ Παρθένου σάρκωσιν, καθὼς προεῖρηκεν· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ σοφὸς προφήτης· Ἡ πρὸ τοῦ αἰῶνος, φησὶ, καὶ παρεκτικῆ ζωῆς, ἡ ἄπειρος σοφία τοῦ Θεοῦ ὠκοδόμησε τὸν οἶκον ἑαυτῇ ἐξ ἀπειράνδρου μητρὸς, ναὸν γοῦν σωματικῶς περιθέμενος. (HIPPOLYTUS, 625)

Este evidentă asocierea pe care autorul o face între *locuirea* Logosului și *locuirea* Înțelepciunii, descrisă în Prov. 9:1. De fapt, Înțelepciunea constituie un tip care se va împlini în antitipul Logosului. După cum Înțelepciunea își zidise casă, așa și Hristos, Înțelepciunea lui Dumnezeu și a Tatălui, Și-a zidit Sieși casă, luând trup din fecioară și arătându-și un templu trupesc. Recursul la orizontul teologic al locuirii din Vechiul Testament, pe baza textului din Proverbe, ajută la înțelegerea textului de la Ioan 1:14b.

2.4. Origen

La rândul său, și Origen abordează în Comentariul său la Epistola către Romani textul de la Ioan 1:14b, accentuând diferitele modalități în care Dumnezeu se face prezent între și pentru oameni. Și în acest caz recursul la informațiile furnizate de Vechiul Testament este absolut necesar pentru explicarea și înțelegerea *locuirii* Logosului. Redăm mai jos fragmentul care ne interesează:

Si quis sanctorum summum habere a Deo testimonium meruit, dictum est quod Deus esset cum eo, sicut de Jesu Nave dicitur: *Et Deus erat cum ipso, sicut fuit cum Moyse famulo ejus*. Sicubi vero pollicitatio maioris a Deo muneris datur, dicit Deus: *Et ero in eis et ambulabo inter eos*. Nullam vero inter homines ita beatam et ita excelsam reperies animam nisi hanc solam, in qua tantum latitudinis, tantum capacitates invenit verbum Dei et spiritus sanctus, ut non solum habitare, sed et alas pandere et novo sacramenti ritu aliquando etiam volitare dicatur [...] per quod concors ei et consonus a filio Dei et a spiritu sancto divinitatis sensus infunditur. (ORIGENES, p. 121 [III, 8])

Origen identifică mai multe grade de prezență și manifestare a lui Dumnezeu în mijlocul oamenilor. O primă treaptă este atunci când se spune despre o persoană, un sfânt, că Dumnezeu a fost cu el („dictum est quod Deus esset cum eo”), așa cum este scris despre Iosua. O treaptă superioară este atinsă atunci când Dumnezeu afirmă că va sta printre oameni și va petrece în mijlocul lor („Et ero in eis et ambulabo inter eos”), așa cum stă scris în Levitic. Însă cea mai înaltă treaptă a prezenței lui Dumnezeu printre oameni este atinsă atunci când Logosul și Duhul Sfânt se bucură de o asemenea receptare din partea omului, încât Ei nu doar că locuiesc în acea persoană, ci Își întind aripile și chiar zboară întru el („tantum capacitates invenit verbum Dei et spiritus sanctus, ut non solum habitare, sed et alas pandere”). Așadar, pentru Origen, *locuirea* Logosului este înțeleasă în primul rând în sens duhovnicesc, ca locuire în om, în interiorul, sufletul acestuia, iar în al doilea rând *locuirea* nu reprezintă nivelul maxim de prezență a dumnezeiescului. Totodată, manifestarea și *locuirea* Logosului din Ioan 1:14b sunt elucidate prin raportarea lor la texte vechi-testamentare din Iosua și Levitic.

3. Semnale ale democratizării în discursuri despre *locuirea* Logosului

Întrucât identitatea *Logosului* de Persoană Care locuiește (vezi Ioan 1:14b) a fost profilată, potrivit textelor menționate mai sus, prin intermediul raportării acestei *locuiri* la orizontul teologic vechi-testamentar, în cele ce urmează se va sublinia

importanța depășirii acestei înțelegeri conectate la Vechiul Testament, în scopul „democratizării”, recontextualizării sau metaforizării acestei înțelegeri, ca un al doilea pas în procesul de profilare a identității lui Iisus, de data aceasta în direcția publicului care nu era familiarizat cu textele și tradiția teologică iudaică.

3.1. Clement Alexandrinul

Tendința unei depășiri a înțelegerii *locuirii* Logosului prin intermediul perspectivei oferite de tradiția teologică iudaică, vechi-testamentară, este sesizabilă, în ceea ce privește autorii creștinismului timpuriu dinaintea de 325, mai întâi la Clement Alexandrinul. În scrierea lui intitulată *Pedagogul*, în cartea a treia, Clement arată posibilitatea ca Logosul să locuiască în orice om care Îl primește:

ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃς σύνοικος ὁ Λόγος οὐ ποικίλλεται, οὐ πλάττεται· μορφὴν ἔχει τὴν τοῦ Λόγου· ἕξομοιοῦται τῷ Θεῷ· καλὸς ἐστίν, οὐ καλλωπίζεται· κάλλος ἐστὶ τὸ ἀληθινόν· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐστίν. Θεὸς δὲ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος γίνεται, ὅτι βούλεται ὁ Θεός.
 Ὁρθῶς ἄρα εἶπεν Ἡράκλειτος· Ἄνθρωποι θεοὶ, θεοὶ ἄνθρωποι· Λόγος γὰρ αὐτὸς μυστήριον ἐμφανές· Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ· καὶ ὁ ἄνθρωπος Θεός· καὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς ὁ μεσίτης ἐκτελεῖ· μεσίτης γὰρ ὁ Λόγος, ὁ κοινὸς ἀμφοῖν· Θεοῦ μὲν Υἱὸς, Σωτὴρ δὲ ἀνθρώπων· καὶ τοῦ μὲν διάκονος, ἡμῶν δὲ παιδαγωγός. (CLEM. PAED., p. 556-557 [III, 1])

Locuirea Logosului este posibilă în fiecare om, care, după ce Îl primește, devine casă a Lui, se face asemănător lui Dumnezeu (ἕξομοιοῦται τῷ Θεῷ) și devine chiar Dumnezeu (Θεὸς δὲ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος γίνεται). Accesul la sau către *Logos* și în definitiv către Dumnezeu, căci Logosul este înțeles de Clement drept *Fin al lui Dumnezeu* (Θεοῦ μὲν Υἱὸς), se facilitează, se democratizează, în sensul că nu mai este condiționat de un anumit loc sau de o anumită tradiție interpretativă. Logosul poate *locui* în oricine.

3.2. Irineu de Lyon

O tendință asemănătoare poate fi constatată în continuare și la Irineu de Lyon. În lucrarea menționată mai sus, *Epidexis* sau *Demonstratio praedicationis apostolicae*, acesta arată că Întruparea și *locuirea* Logosului constituie caracteristicile unui nou legământ sau ale unei noi chemări, pe care Dumnezeu o face oamenilor.

Per novam igitur vocationem (κλήσις) mutatio cordium in gentibus fit per Verbum Dei, quando incarnatum est et tabernaculum *fixit* – σκηνώ – in hominibus, quemadmodum et discipulus eius Iohannes ait: Et Verbum eius caro factum est et habitavit in nobis. Propter quod et plures fructificat Ecclesia salvatos: non enim iam legatus Moyses neque nuntius Helias, sed ipse Dominus salvavit nos, plures infantes (τέκνον) donans Ecclesiae quam primae synagogae. (IRÉNÉE, p. 94 [I, 10])

Foarte interesant în ceea ce privește acest fragment din opera *Epidexis* a lui Irineu este felul în care acesta redă *locuirea* Logosului lui Dumnezeu. Atunci când

citează textul de la Ioan 1:14a,b, indică *locuirea* prin intermediul cuvântului *habitavit*: „Et Verbum eius caro factum est et habitavit in nobis”. Atunci însă când Irineu parafrizează acest text, adică atunci când descrie cu propriile sale cuvinte felul în care Cuvântul a *locuit* în sau între oameni, folosește un termen mult mai apropiat de orizontul teologic iudaic: „tabernaculum *fixit* – σκηνώω – in hominibus”. Cu alte cuvinte, se poate deduce din această diferențiere importantă că pentru Irineu *locuirea* Logosului poate fi relaționată de *locuirea* în cort a lui Dumnezeu în mijlocul taberei poporului Israel. Astfel, Logosul devine continuatorul acestei tradiții a *locuirii* lui Dumnezeu. Totodată, Întruparea și *locuirea* Logosului reprezintă, potrivit aceluiași text, o depășire a vechilor modalități de intrare în legătură sau contact cu Dumnezeu, așa cum s-a întâmplat cu Moise și Ilie, întrucât acum Dumnezeu Însuși – Logosul se apropie și *locuiește* în oameni. Schimbarea inimilor („mutatio cordium”) adusă de această nouă chemare („novam igitur vocationem” – κλησις) este valabilă nu doar pentru cei din spațiul teologic și identitar iudaic, ci și pentru „păgâni” („in gentibus”). Totodată, venirea și *locuirea* Logosului determină și un anumit declin în ceea ce privește tradiția iudaică de până atunci, în sensul că acum Biserica apare în prim-plan și se bucură de o anumită întâietate: „plures infantes (τέκνον) donans Ecclesiae quam primae synagogae”.

4. Concluzii

Din cele câteva texte redate și analizate succint se pot desprinde cu ușurință două direcții în ceea ce privește profilarea identității lui Iisus Hristos ca Logos Care *locuiește*: prima direcție este aceea a necesității explicării *locuirii* Logosului din perspectiva vechi-testamentară, întrucât această tradiție teologică putea ajuta autorii primelor scrieri ale creștinismului primar să zugrăvească mai bine *imagea* lui Iisus Hristos și să accentueze însușirea Lui de Dumnezeu, în timp ce a doua direcție a scrierilor dovedește o oarecare preferință pentru discursul la adresa unui public care începe treptat să depășească orizontul iudaic și să înglobeze din ce în ce mai mult și *păgânii*. În acest interes pentru depășirea unui context intern-iudaic rezidă poate această sesizată *democratizare a locuirii* Logosului.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- BP = *Biblia Patristica. Index de citations et allusions bibliques dans la littérature patristique*, vol. 1 (*Des origines à Clément d'Alexandrie et Tertullien*), Paris, Éditions du Centre International de la Recherche Scientifique, 1975.
- CLEM. ECL. = Clemens Alexandrinus, *Eclogae Propheticae* (GCS 17), 2. Auflage, herausgegeben von Otto Stählin und Ludwig Früchtel, Berlin, Akademie-Verlag, 1970.
- CLEM. PAED. = Clemens Alexandrinus, *Paedagogus III, 1* (PG 8, 556-560).
- IRÉNÉE = Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique* (introduction, traduction et notes par Adelin Rousseau), Paris, Le Cerf, 1995 („Sources chrétiennes”, 406).

- HIPPOLYTUS = S. Hippolytus Portuensis Episcopus, Martyr et Ecclesiae Doctor, *Operum Pars I – Exegetica. In Proverbia – Aliud fragmentum* (PG 10), 625-628.
- ORIGENES = Origenes, *Commentarii in Epistula ad Romanos. Liber tertius, liber quartus* (FC 2,2), übersetzt und eingeleitet von Theresia Heither, Freiburg im Breisgau, Herder, 1992.

B. Literatură secundară

- Braun, François Marie, *Jean le Théologien et son Évangile dans l'Église ancienne*, Paris, Gabalda, 1959.
- Brown, Raymond E., *The Community of the Beloved Disciple*, New York, Paulist Press, 1979.
- Charlesworth, James H., *The Beloved Disciple. Whose Witness validates the Gospel of John*, Valley Forge, Trinity Press International, 1995.
- Frey, Jörg, *Job 1, 14, die Fleischwerdung des Logos und die Einwohnung Gottes in Jesus Christus. Zur Bedeutung der „Schechina-Theologie“ für die johanneische Christologie*, in Bernd Janowski / Enno Edzard Popkes (Hg.), *Das Geheimnis der Gegenwart Gottes. Zur Schechina-Vorstellung in Judentum und Christentum*, Tübingen, Mohr&Siebeck, 2014, p. 231-256 (WUNT 318).
- Hill, Charles E., *The Johannine Corpus in the Early Church*, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- Hill, Charles E., *The Fourth Gospel in the Second Century: The Myth of Orthodox Johannophobia*, in John Lierman (ed.), *Challenging Perspectives on the Gospel of John*, Tübingen, Mohr&Siebeck, 2006, p. 135-169 (WUNT II/219).
- Hurtado, Larry W., *How on Earth Did Jesus Become a God? Historical Questions about Earliest Devotion to Jesus*, Grand Rapids, Eerdmans, 2005.
- Mees, Michael/ Scheuermann, Georg (Hg.), *Die frühe Rezeptionsgeschichte des Johannesevangeliums am Beispiel von Textüberlieferung und Väterexegese*, Würzburg, Echter Verlag, 1994.
- Mutschler, Bernhard, *Das Corpus Iohanneum bei Irenaus von Lyon. Studien und Kommentar zum dritten Buch von Adversus Haereses*, Tübingen, Mohr&Siebeck 2006 (WUNT 189).
- Nagel, Titus, *Die Rezeption des Johannesevangeliums im 2. Jahrhundert. Studien zur vorirenäischen Aneignung und Auslegung des vierten Evangeliums in christlicher und christlich-gnostischer Literatur* (ABG 2), Leipzig, Evangelischer Verlagsanstalt, 2000.
- Nicklas, Tobias, *Altkirchliche Diskurse um das „Wohnen Gottes“. Eine Spurensuche bis zur Zeit der Konstantinischen Wende*, in Bernd Janowski / Enno Edzard Popkes (Hg.), *Das Geheimnis der Gegenwart Gottes. Zur Schechina-Vorstellung in Judentum und Christentum* (WUNT 318), Tübingen, Mohr&Siebeck, 2014, p. 305-324 (= 2014a).
- Nicklas, Tobias, *Jews and Christians? Second Century 'Christian' Perspectives on the Parting of the Ways* (Annual Deichmann Lectures 2013), Tübingen, Mohr&Siebeck, 2014 (= 2014b).
- Poffet, Jean-Michel, *Indices de réception de l'évangile de Jean au IIe siècle*, in Jean-Daniel Kaestli/ Johannes Beutler (éd.), *La communauté johannique et son histoire: la trajectoire de l'évangile de Jean aux deux premiers siècles*, Genève, Labor et Fides, 1990, p. 305-321.
- Rasimus, Tuomas (ed.), *The Legacy of John: second-century reception of the Fourth Gospel*, Leiden, Brill, 2010 (NTSNT 132).
- Röhl, Wolfgang G., *Rezeption des Johannesevangeliums in christlich-gnostischen Schriften aus Nag-Hammadi* (Europäische Hochschulschriften 23/428), Frankfurt am Main, Peter Lang, 1991.
- Sanders, Joseph N., *The Fourth Gospel in the Early Church: its origin and influence on Christian theology up to Irenaeus*, Cambridge, University Press, 1943.
- Uhrig, Christian, „Und das Wort ist Fleisch geworden.“ *Zur Rezeption von Job 1,14a und zur Theologie der Fleischwerdung in der griechischen vorjzänischen Patristik*, Münster, Aschendorff, 2004 (Münsterische Beiträge zur Theologie, 63).
- Weiss, Hans-Friedrich, *Frühes Christentum und Gnosis*, Tübingen, Mohr&Siebeck, 2008 (WUNT 225).